

มีเธอจึงมีฉัน : มองทุกขภาวะ

ให้เป็นปรากฏการณ์ทางสังคม เพื่อความเข้าใจร่วมกัน

สังคมสุขภาวะ:

ชาติชาย มุกสง

สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข

สังคมไทยปัจจุบัน เวลาใครประสบกับอุบัติเหตุ ความโชคร้าย ความสูญเสีย หรือได้รับความทุกข์ต่างๆ อันสามารถเรียกรวมๆ ว่าทุกขภาวะนั้น คนไทยมักจะลดทอนปรากฏการณ์ดังกล่าวให้เหลือเพียงแต่ความโชคร้ายหรือกรรมส่วนบุคคลที่เป็นเพียงความรับผิดชอบของคนนั้นไป โดยไม่เคยเฉลียวใจว่าปรากฏการณ์เหล่านั้นเชื่อมโยงสัมพันธ์ไปถึงเหตุปัจจัยทางสังคมหลายประการที่เราในฐานะสมาชิกในสังคมเองก็ต้องมีส่วนรับผิดชอบอยู่ไม่น้อย

ตัวอย่างง่ายๆ คือการเกิดอุบัติเหตุทางรถยนต์ที่มักเกิดขึ้นอย่างหนาแน่นในช่วงเทศกาล ซึ่งรวมถึงเทศกาลสงกรานต์ในช่วงนี้ การรณรงค์หรือแก้ปัญหาหมักจะไปกล่าวโทษที่ตัวคนใช้รถใช้ถนนเป็นหลัก อย่างเช่นว่า ความประมาทบ้างละ เมาน้ำดื่มขับบ้างละ ซึ่งก็จริงที่ในความรับผิดชอบส่วนบุคคลที่เมาแล้วไม่ควรมาขับรถ แต่ก็ไม่ควรมามองเพียงแค่นั้นแล้วจบกัน

เพราะถ้าเราเมาแล้วจะพบว่าสาเหตุที่คนต้องมาใช้รถใช้ถนนกันมากในช่วงสงกรานต์จนเป็นเหตุให้เกิดอุบัติเหตุจำนวนมากนั้น มีสาเหตุมาจากว่าคนจำนวนมากต้องเดินทางกลับภูมิลำเนา ซึ่งช่วงหยุดยาวในปีหนึ่งมีน้อยครั้งแล้วทำไมคนเหล่านั้นจึงมากระจุกตัวกันอย่างหนาแน่นอยู่ในเมืองหลวง ต้นตอของปัญหาที่สามารถมองกลับไปได้ถึงการพัฒนาประเทศที่ไม่สมดุลจนทำให้กรุงเทพฯ เป็นศูนย์รวมของทุกสิ่งทุกอย่าง รวมถึงตูดขับเอาทรัพยากรทุกอย่างมาไว้ จนคนในชนบทเองที่เคยเป็นเจ้าของทรัพยากรต้องมาแออัดแอ่งแอ่งกันอยู่ในกรุงเทพฯ

อันนี้คือโครงสร้างทางสังคมที่กำหนดหรือบันดาลให้ปัจเจกบุคคลต้องตกอยู่ในภาวะของความเสียหายจากทะเลี่ยงแผนการร่วมกันกับการจัดการขนส่งมวลชนที่ปลอดภัยอย่างรวดเร็วได้ช่วยเหลือมาในหนักการเมืองทุกสมัยไม่ว่าจะเลือกตั้งหรือแต่งตั้ง แต่ก็ไม่ได้แก้ไขปัญหาคือพื้นฐานของปัญหาเลย

ดังนั้นความเสี่ยงจึงตกอยู่ที่ตัวทุกคน จนป่วยการที่จะพูดถึงปัญหาเชิงโครงสร้าง คำอธิบายเรื่องกรรมจึงดูเหมือนจะสมเหตุสมผลที่สุดในการใช้มองปรากฏการณ์ดังกล่าว และถูกจริตกับความคิดความเชื่อเรื่องกรรมที่ทุกคนมีครอบงำอยู่ในตัวอยู่แล้ว เพราะทุกคนจะได้สบายใจและปัญหาที่ไม่ถูกแต่ต้องหรือเป็นประเด็น

ฉันได้ก็ฉันนั้น มันอุปมาเหมือนการรณรงค์เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงไปทุกหย่อมหญ้า แต่พอจะร่างกฎหมายเก็บภาษีมรดกที่ไร้กี้ต้องถูกคนมีมรดกที่ไม่อยากพอเพียง

ถืบทกไปทุกที

ในความสัมพันธ์ของมนุษย์ในยุคนี้ จึงดูเหมือนว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจึงแทบไม่มีปรากฏการณ์ทางธรรมชาติล้วนๆ ที่เกิดขึ้นแล้วไม่ส่งผลกระทบทางสังคม ปรากฏการณ์หลายอย่างเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติแต่พอเกิดขึ้นแล้วส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ทางสังคมตามมา เช่น เรื่องน้ำท่วม สึนามิ ภัยแล้ง หรือแม้แต่ไฟป่า และไฟจุดที่เกิดขึ้นในภาคเหนือเมื่อเดือนที่ผ่านมาที่ผ่านมาก็เช่นกัน ถ้ามองในทางสังคม แล้วจะเห็นได้ว่าการเกิดไฟป่านั้น สัมพันธ์เกี่ยวโยงไปถึงทุกคนในสังคมไปด้วย

กล่าวคือ ภาคเหนือเป็นสถานที่สวยงามที่หลายคนอยากไปเที่ยว อยากไปพักผ่อนตามรีสอร์ท จนกระทั่งบางคนอยากมีบ้านพักตากอากาศบนดอย ทำให้ที่ดินเป็นที่ต้องการมากจนมีราคาแพง จนเกิดการบุกรุกที่ดินกันมาก วิธีการหนึ่งก็คือ การเผาป่าให้เสื่อมโทรมจะได้เอาที่ดินมาขายให้กับนายทุนหรือเราได้ มองในแง่ที่เราทุกคนจึงต้องมีส่วนรับผิดชอบกับการเกิดหมอกควันทั่วภาคเหนือ แทนการตำหนิว่าเป็นเพราะชาวบ้านเห็นแก่ตัวที่เผาป่า

ในทางมานุษยวิทยาการแพทย์ หรือการศึกษาเกี่ยวกับสุขภาพได้มีวิธีการวิเคราะห์หรือการประกอบการมองแนวหนึ่งที่ว่าด้วยสมุฏฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของความเจ็บป่วย อันหมายถึง การมองว่าปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมบางอย่างบางประการ ได้ก่อให้เกิดโรคและความเจ็บป่วยขึ้นจากโครงสร้างทางสังคมนั้น เช่น การที่มีโรงงานที่ปล่อยสารพิษไปตั้งอยู่ใกล้บ้านทำให้เขาต้องเจ็บป่วย หรือเพราะเขาต้องไปทำงานในโรงงานทอผ้าที่มีมาตรฐานต่ำจึงก่อให้เกิดโรคฝุ่นฝ้ายในปอดขึ้น เป็นต้น

ความเจ็บป่วยและทุกขภาวะหลายอย่างจึงเกิดขึ้นมาจากโครงสร้างของสังคม แต่ในการมองของคนทั่วไป ถ้าไปอ่านดูในหนังสือพิมพ์ทุกเมื่อเชือวัน ก็จะพบว่าปัญหาเหล่านี้มักจะถูกโทษว่าเป็นความสะเพร่า ซวย หรือโชคร้ายส่วนบุคคล จึงทำให้เรามองไม่เห็นว่าเป็นปัญหาทางสังคมที่เราต้องเข้าไปมีส่วนรับผิดชอบอยู่ด้วย

ซ้ำร้ายบางกรณี เราพาไม่เข้าใจผู้ที่ประสบกับเคราะห์กรรมเดียวกับเราอีกด้วย อันทำให้เราไม่เข้าใจคนอื่นที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกับเราไปโดยปริยาย ซึ่งขอล่าวอย่างมองโลกในแง่ร้ายว่า อันนี้แหละคือ ที่มาของความขัดแย้งทั้งหลายแหล่

สำหรับกรณีให้เห็นชัดเจนที่สุด ก็คือ กรณีของเสียงรบกวนของเครื่องบินที่ท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ เมื่อชาวบ้านที่อาศัยอยู่รอบสนามบินได้มาร้องเรียนต่อทั้งทางการและสื่อมวลชนว่า เสียงของเครื่องบินที่ขึ้นลงที่สนามบิน (ที่พยายามประชาสัมพันธ์ว่าเป็นความภาคภูมิใจของคนไทยและบางเสียงว่าชาวบ้านรอบสุวรรณภูมิต้องเสียสละเพื่อชาติบ้าง) นั้น ได้ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญอย่างแสนสาหัสถึงขั้นกินไม่ได้นอนไม่หลับ จนไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ตามปกติได้ และก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่นต่อ

คนในครอบครัว/ชุมชนอีกต่างหาก

เมื่อนักข่าวไปตามชาวบ้านแถบดอนเมืองที่เคยเผชิญกับเสียงของเครื่องบินมาก่อน แทนที่เขาจะเข้าใจหรือรู้สึก ว่าทุกข์ที่ชาวบ้านแถบสุวรรณภูมิประสบนั้นน่าเห็นใจ กลับบอกว่าชาวสุวรรณภูมิไม่อดทน มีอะไรก็ไปเรียกร้อง แต่ที่เขาทำไม่ถึงทนอยู่ได้ไม่เคยเรียกร้อง

ในกรณีนี้เห็นได้ว่าแม้แต่คนที่เผชิญทุกข์อย่างเดียวกัน บางครั้งก็ยังไม่สามารถเข้าใจกัน ทำให้เราถึงมองโลกและมองคนร่วมโลกได้เช่นนี้ ไม่รู้สึกคู่สมกับความทุกข์ที่ต้องเผชิญอยู่ร่วมกันเช่นนั้น

อันนี้น่าตั้งข้อสังเกตว่า เป็นเพราะการมอบปัญหาอย่าง ไม่เชื่อมโยงไปให้เห็นถึงโครงสร้างทางสังคมที่ครอบงำวงการเราทุกคนอยู่ แต่กลับมองว่าเป็นชะตากรรมของคนแต่ละคนที่ต้องพบเจอ และแต่ละคนจะต้องจัดการกับทุกขภาวะนั้นเอาเองตามกำลังฐานะของตนเอง

เมื่อลดทอนปรากฏการณ์ทั้งหลายเป็นเรื่องของแต่ละคนที่ต้องแก้ไขเอาเองเช่นนี้ พลังของการร่วมกันคิด หรือหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมจึงไม่ค่อยเกิดขึ้นตามมา เรื่องเสียงเครื่องบินดังกล่าวยังมีมุมมองสำคัญที่พบจากการศึกษาเบื้องต้นในชุมชนรอบสนามบินทั้งสองแห่งพบว่าประวัติศาสตร์ของเสียงที่เกิดขึ้นนั้นแตกต่างกันอย่างมาก กล่าวคือ ในชุมชนแถวดอนเมืองคนที่เข้าไปอาศัยทราบและเข้าใจล่วงหน้าไว้แล้วว่าจะต้องได้ยินเสียงเครื่องบิน ขณะเดียวกันจำนวนของเครื่องบินที่ดอนเมืองก็ค่อยเพิ่มความถี่ของการบินจากน้อยๆ มาเป็นถี่ขึ้นอย่างช้าๆ จึงทำให้ชาวบ้าน มีเวลาปรับตัวกับเสียงในการดำเนินชีวิตประจำวัน

ในขณะที่ชาวบ้านแถวสุวรรณภูมิอยู่ติดๆ วันหนึ่งต้องมานั่งทนฟังเสียงเครื่องบินขึ้นลงในเวลาต่อเนื่องกันตลอดวัน ท่างกันแต่ทะเลเตี้ยๆไม่กี่นาทิจ โดยไม่มีเวลาปรับตัวมาก่อนเจอเข้าแบบนี้ลองคิดดู ใครไม่เครียดก็บ้าแล้ว

ในประเด็นนี้แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยเรามากไม่สนใจความรู้สึกของเขา แต่เรามักใช้ความรู้สึกของเราไปตัดสินคนอื่น มากกว่าใช้เหตุผลหรือความรู้ที่ถูกต้องหรือความเข้าใจและใจกว้างต่อความแตกต่างในการทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม

จนทำให้บางครั้งแทนที่จะเป็นการช่วยแก้ปัญหา กลับเป็นการสร้างปัญหาเพิ่มขึ้นโดยไม่ตั้งใจ แต่ถ้าเราพยายามมองทุกขภาวะทั้งหลายด้วยการใช้สติปัญญาและด้วยความมีเมตตาแล้ว ก็อาจจะเป็นจิตใหม่ที่เราต้องไตร่ตรองปัญหาให้เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์และเป็นเหตุปัจจัยของหลายสิ่งหลายอย่างในภาพรวม

ซึ่งหากพูดในภาษาทางสังคมศาสตร์ได้ว่า เป็นการมองกิจกรรมและพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ให้เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมเลยต้องใช้วิธีการทางสังคมมาช่วยในการจัดการกับปัญหาถึงแม้จะแก้ไม่ได้ แค่มองเข้าใจมันก็พอเพียงแล้ว...๓